

# WSPOMNIENIE ŻYDÓW MSZCZONOWSKICH

---

*Sylwia Cuper, Grażyna Haude*

---

KATEGORIA WIEKOWA: 10-14 LAT

**ADRESAT:** uczniowie w wieku 10–14 lat.

---

**CZAS ZAJĘĆ:** 2 × 45 minut.

---

**SŁOWA KLUCZOWE:** Żydzi z Mszczonowa, Żydzi ocaleni przez Polaków, Sprawiedliwi wśród Narodów Świata, symbole i tradycje żydowskie, zabytki i atrakcje turystyczne związane z kulturą żydowską – mykwa, synagoga, kirkut, macewa, ohel.

---

### WPROWADZENIE

Scenariusz jest propozycją lekcji języka polskiego, podczas której uczniowie poznają historię Żydów mieszkających w Mszczonowie w czasie II wojny światowej, słownictwo związane z judaistyczną kulturą i religią, a także poszerzają wiedzę o patronie naszej szkoły Władysławie Rdzanowskim, który uratował żydowskie dziecko. Sylwetka Władysława Rdzanowskiego została przybliżona uczestnikom obchodów Dnia Patrona Szkoły. Scenariusz kładzie nacisk na samodzielne docieranie uczniów do informacji oraz wykorzystanie zdobytej wiedzy w praktyce, w kształceniu kompetencji polonistycznych, topograficznych i orientacji w terenie. Druga część scenariusza to gra terenowa, która pozwala wykorzystać informacje i dotrzeć do miejsc będących śladem życia ludności żydowskiej. Trzecia, ostatnia część scenariusza jest podsumowaniem – prezentacją wyników pracy uczniów oraz zdjęć dokumentujących grę terenową, a także omówieniem wniosków.

---

### CEL OGÓLNY

Poznanie historii i kultury Żydów mszczonowskich. Wspomnienie Szai Goldmana – 13-letniego żydowskiego chłopca, uratowanego przez rodzinę Rdzanowskich z Radziejowic.

---

### CELE SZCZEGÓŁOWE

Uczeń:

- poznaje kulturę i religię żydowską;
  - dowiaduje się o historii Żydów mszczonowskich;
  - rozwija słownictwo związane z religią judaizmu;
  - łączy postać patrona szkoły z uratowanym dzieckiem żydowskim;
  - kształci umiejętność korzystania z różnych źródeł informacji (książki, internet);
  - rozwija zdolność wykorzystania zdobytej wiedzy w praktyce;
  - odszukuje i rozpoznaje w terenie miejsca związane z kulturą żydowską;
  - wciela się w rolę prowadzącego teleturniej;
  - rozwija kompetencje polonistyczne i orientację w terenie;
  - kształtuje postawę tolerancji wobec innych narodowości/wyznań religijnych.
- 

### METODY PRACY:

- pogadanka,
- metoda problemowa,
- stacje zadaniowe,
- gra terenowa.

### FORMY PRACY:

- indywidualna,
  - zespołowa.
- 

### POMOCE DYDAKTYCZNE:

- wydrukowane stacje zadań,
  - literatura pomocnicza,
  - czysta kartka papieru,
  - kolorowe pisaki,
  - opis gry terenowej.
- 

### ZAŁĄCZNIKI:

1. Stacje zadaniowe.
2. Gra terenowa.
3. Teleturniej wiedzy.
4. Ewaluacja.

### BIBLIOGRAFIA:

B. Sznajder, P. Dymecki, *Ziemia mszczonowska - moja mała ojczyzna*, Mszczonów 2014.  
M.U. Tworuscha, *Religie świata. Judaizm*, Warszawa 2009.  
„Merkuriusz Mszczonowski” 2009, nr 4.

### ŹRÓDŁA INTERNETOWE:

Materiały udostępnione przez Izbę Pamięci Ziemi Mszczonowskiej: P. Dymecki,  
D. Bednarek  
<http://www.kirkuty.xip.pl/mszczonow.html> [dostęp: 18.07.2019].

## PRZEBIEG ZAJĘĆ

### CZĘŚĆ WSTĘPNA

Powitanie uczniów i wprowadzenie w tematykę losów ludności żydowskiej z Mszczonowa.

Nazwa Mszczonowa w języku jidysz brzmi: Amshinov, rzadziej miejscowi Żydzi nazywali go Omszynowem. Źródła dowodzą, iż pierwsi Żydzi zaczęli się tu osiedlać pod koniec XVII w. W połowie 1778 r. zostali przyjęci do „obywatelstwa miejskiego i dopuszczeni do praw miejskich”. W 2. połowie XIX w. ludność żydowska w Mszczonowie znacznie przeważała nad ludnością polską. W okresie międzywojennym miasto było dwunarodowe. Około 45% ludności stanowili Żydzi. Mszczonów stał się sławnym ośrodkiem chasydyzmu, czyli ruchu religijno-społecznego

wywodzącego się z judaizmu. Z czasem w mieście założono lokalną dynastię cadyków, do której zaliczyć można jego sławnych mieszkańców. Koniec żydowskiego nastąpił w okresie II wojny światowej. Praktycznie wszyscy Żydzi zostali wywiezieni przez niemieckich okupantów do warszawskiego getta. Szaja Goldman to Żyd z Mszczonowa ocalony przez polską rodzinę Rdzanowskich z Radziejowic. Pan Władysław Rdzanowski od 1943 r. do 1.09.1968 r. pracował jako kierownik Szkoły Podstawowej w Radziejowicach i jest teraz jej patronem. Podczas wojny przyjął on pod swój dach trzynastoletniego Szaję, nadając mu polskie imię i nazwisko – Jerzy Kołomyjski. Szaja Goldman przebywał u państwa Rdzanowskich około roku.



Źródło: Izba Pamięci Ziemi Mszczonowskiej

## CZĘŚĆ GŁÓWNA

1. Nauczyciel dzieli klasę na 4 grupy 5-osobowe, każda grupa ma do wykonania 4 zadania zawarte w zestawie stacji zadaniowych, ukrytych w różnych miejscach sali lekcyjnej. Stacje zadaniowe łączą treści dotyczące ludności żydowskiej i jej kultury oraz rozwijają kompetencje polonistyczne (**załącznik nr 1**).
2. Omówienie zasad gry terenowej - zapoznanie uczniów ze współczesną mapą Mszczonowa, wskazanie punktów, które ściśle wiążą się z historią Żydów mieszkających w tym mieście (**załącznik nr 2**).
3. Przeprowadzenie gry terenowej na terenie Mszczonowa.

## CZĘŚĆ PODSUMOWUJĄCA

Przygotowanie teleturnieju sprawdzającego wiedzę na temat

ludności żydowskiej z Mszczonowa. W każdej grupie uczniowie wybierają spośród siebie osobę, która poprowadzi teleturniej. Pozostali uczestnicy odpowiadają na pytania: wybierają kolejno numer pytania lub losują (**załącznik nr 3**).

Podsumowanie prac wykonanych podczas gry terenowej przez wszystkie zespoły. Nauczyciel na dużym ekranie prezentuje uczniom zdjęcia robione podczas zajęć. Wspólne omówienie ważnych aspektów dotyczących ludności żydowskiej i zabytków Mszczonowa związanych z jej kulturą.

## EWALUACJA

Uczniowie dokonują ewaluacji przeprowadzonych zajęć (**załącznik nr 4**). W dymkach wpisują spostrzeżenia dotyczące lekcji i oddają uzupełnione załączniki nauczycielowi.



Źródło: Izba Pamięci Ziemi Mszczonowskiej

---

Załącznik nr 1.

---

**Stacje zadaniowe**

**STACJA I**

SKORZYSTAJ Z INTERNETOWYCH ŹRÓDEŁ INFORMACJI ORAZ „MERKURIUSZA MSZCZONOWSKIEGO”, A NASTĘPNIE NAPISZ CURRICULUM VITAE ZNANEGO ŻYDA MSZCZONOWSKIEGO.

**STACJA II**

WIELU ŻYDÓW W PRZEDWOJENNYM MSZCZONOWIE SZUKAŁO ZATRUDNIENIA. NAPISZ OGŁOSZENIE O OFERCIE PRACY W PIEKARNI ŻYDOWSKIEJ.

**STACJA III**

TOLERANCJA JEST POJĘCIEM BARDZO WAŻNYM DLA KAŻDEGO NARODU. UŁÓŻ KRZYŻÓWKĘ - POSŁUŻ SIĘ SŁOWNICTWEM ZWIĄZANYM Z KULTURĄ I RELIGIĄ ŻYDOWSKĄ.

T
O
L
E
R
A
N
C
J
A

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....

6. ....
7. ....
8. ....
9. ....
10. ....

### STACJA IV

Rozkoduj hasło według podanych wskazówek:

	A	B	C	D
1	S	A	W	N
2	W	I	A	W
3	R	Ó	I	W
4	I	☺	☺	A
5	R	Ś	O	E
6	I	D	L	Ó
7	T	W	D	P
8	D	Ś	A	R

Kolor żółty: A1, D7, A3, B1, B7, C3, D5, A8, C6, B2, D2, A4

Kolor niebieski: A2, B5, D8, B3, C7

Kolor czerwony: D1, C8, A5, C5, B6, D6, C1

Kolor zielony: B8, D3, A6, C2, A7, D4

HASŁO: .....

## Załącznik nr 2.

## Gra terenowa



### Wspomnienie Żydów mszczonowskich

Nazwa Mszczonów w języku jidysz brzmi: Amshinov, rzadziej miejscowi Żydzi nazywali go Omszynowem. Źródła dowodzą, iż pierwsi Żydzi zaczęli się tu osiedlać pod koniec XVII w. W połowie 1778 r. zostali przyjęci do „obywatelstwa miejskiego i dopuszczeni do praw miejskich”. W 2. połowie XIX w. ludność żydowska w Mszczonowie znacznie przeważała nad ludnością polską. W okresie międzywojennym miasto było dwunarodowe. Około 45% ludności stanowili Żydzi. Mszczonów stał się sławnym ośrodkiem chasydyzmu, czyli ruchu religijno-społecznego wywodzącego się z judaizmu. Z czasem w mieście założono lokalną dynastię cadyków, do której zaliczyć można jego sławnych mieszkańców. Koniec żydowskiego Mszczonowa nastąpił w okresie II wojny światowej. Praktycznie wszyscy Żydzi zostali wywiezieni przez niemieckich okupantów do warszawskiego getta. Szaja Goldman to Żyd z Mszczonowa ocalony przez polską rodzinę Rdzanowskich z Radziejowic. Pan Władysław Rdzanowski od 1943 r. do 1.09.1968 r. pracował jako kierownik Szkoły Podstawowej w Radziejowicach i jest teraz jej patronem. Podczas wojny przyjął on pod swój dach trzynastoletniego Szaję, nadając mu polskie imię i nazwisko – Jerzy Kołomyjski. Szaja Goldman przebywał u państwa Rdzanowskich około roku.



Na mapie zaznaczono 4 punkty kontrolne (PK). Zadaniem uczestnika gry jest dopasowanie każdego PK do 2 zdjęć oznaczonych literami oraz udzielenie odpowiedzi na pytanie. Można zdobyć 18 pkt.



<b>PK 1</b>	<b>Izba Pamięci Ziemi Mszczonowskiej, ul. Warszawska 23</b>
	Kogo rozpoznajesz na zdjęciach w gablocie?
	Kim był Hirsz Dawid Nomborg żyjący w latach 1876–1927?
	Jak nazywał się założyciel lokalnej dynastii cadyków?
<b>PK 2</b>	<b>Budynek mieszkalny, ul. Nowy Rynek 20</b>
	Podaj nazwisko pisarza mieszkającego w tym budynku.
	Podaj tytuł utworu jego autorstwa, zamieszczonego w „Merkuriuszu Mszczonowskim”.
<b>PK 3</b>	<b>Dawna mykwa, ul. Księcia Józefa Poniatowskiego 16</b>
	Do czego służyła mykwa?
	Co znajdowało się w sąsiedztwie, a zostało zniszczone podczas II wojny światowej?
<b>PK 4</b>	<b>Cmentarz żydowski, ul. Księcia Józefa Poniatowskiego</b>
	Jak nazywa się cmentarz żydowski?
	Jak nazywa się budynek na cmentarzu?
	Jaką nazwę noszą kamienne płyty nagrobne?



**Karta odpowiedzi**

<b>PK 1</b>	<b>Izba Pamięci Ziemi Mszczonowskiej, ul. Warszawska 23</b>	
<b>PK 2</b>	<b>Budynek mieszkalny, ul. Nowy Rynek 20</b>	
<b>PK 3</b>	<b>Dawna mykwa, ul. Księcia Józefa Poniatowskiego 16</b>	
<b>PK 4</b>	<b>Cmentarz żydowski, ul. Księcia Józefa Poniatowskiego</b>	

**Karta odpowiedzi**

<b>PK 1</b>	<b>Izba Pamięci Ziemi Mszczonowskiej, ul. Warszawska 23</b>	
	E, H	Władysława Rdzanowskiego
		Pisarzem Yaakov Dawid Kalish (czytaj: Jakub Dawid Kalisz)
<b>PK 2</b>	<b>Budynek mieszkalny, ul. Nowy Rynek 20</b>	
	A, C	Hirsch Dawid Nomberg Kołysanka II
<b>PK 3</b>	<b>Dawna mykwa, ul. Księcia Józefa Poniatowskiego 16</b>	
	D, G	Do rytualnego obmywania nieczystości Synagoga
<b>PK 4</b>	<b>Cmentarz żydowski, ul. Księcia Józefa Poniatowskiego</b>	
	B, F	Kirkut
		Ohel Macewy

---

**Załącznik nr 3.**

---

**Teleturniej wiedzy**

Pytania do teleturnieju wiedzy o ludności żydowskiej Mszczonowa (proszę wybrać jedną poprawną odpowiedź).

1. Jak nazywa się święta księga żydowska?
  - A. Biblia.
  - B. Tora.
  - C. Pismo Święte.
2. Co to jest synagoga?
  - A. Miejsce gromadzenia się Żydów na modlitwę, świętowanie, naukę.
  - B. Miejsce spotkań tylko podczas ważnych uroczystości religijnych.
  - C. Cmentarz żydowski.
3. Kto wyprowadził z getta warszawskiego Szaję Goldmana?
  - A. Matka.
  - B. Ojciec.
  - C. Polska rodzina.
4. Przy której ulicy w Mszczonowie mieszkał Szaja Goldman?
  - A. Przy ulicy Żyrardowskiej.
  - B. Przy ulicy Rawskiej.
  - C. Przy ulicy Grójeckiej.
5. Jakie nowe imię przyjął Szaja, gdy ukrywał się u rodziny Rdzanowskich?
  - A. Józef.
  - B. Michał.
  - C. Jerzy.
6. Jaka kara groziła Polakom za ukrywanie Żydów?
  - A. Oddanie całego majątku.
  - B. Śmierć.
  - C. Ciężka praca fizyczna.
7. Za co państwo Klara i Władysław Rdzanowscy otrzymali medal „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata”?
  - A. Za ocalenie życia żydowskiemu dziecku.
  - B. Za ocalenie życia polskiemu dziecku.
  - C. Za sprawiedliwe traktowanie uczniów.

8. Które z podanych miast jest dla Żydów najważniejsze?
- A. Hebron.
  - B. Nowy Jork.
  - C. Jerozolima.
9. Co nazywamy kirkutem?
- A. Kościół.
  - B. Cmentarz.
  - C. Dom pracy twórczej.
10. Co oznacza słowo macewa?
- A. Płytę nagrobną.
  - B. Łazienię.
  - C. Rodzaj pieczywa.
11. Czego określeniem jest mykwa?
- A. Miski z tradycyjną potrawą.
  - B. Szklanki z wodą.
  - C. Zbiornika z bieżącą wodą do rytuału zmywania nieczystości.
12. W których latach osiedlili się Żydzi w Mszczonowie?
- A. 1939-1945.
  - B. 1717-1818.
  - C. 1661-1717.
13. Kiedy nastąpiło wypędzenie większości Żydów do getta warszawskiego?
- A. 1 września 1939 r.
  - B. 6 lutego 1941 r.
  - C. 12 grudnia 1939 r.
14. Przy której ulicy Mszczonowa mieściła się Synagoga?
- A. Przy ulicy Sienkiewicza.
  - B. Przy ulicy Poniatowskiego.
  - C. Przy ulicy Warszawskiej.
15. Kim z zawodu był ojciec Szai Goldmana?
- A. Szklarzem.
  - B. Krawcem.
  - C. Piekarzem.

16. Czym dla Żydów jest szabat?
- A. Najważniejszym dniem tygodnia, darem od Boga.
  - B. Najważniejszym dniem miesiąca.
  - C. Najważniejszym świętem w roku.
17. Co jest typowym pokarmem spożywanym przez Żydów w dniu szabat?
- A. Zupa rybna.
  - B. Chleb żytni.
  - C. Chała.
18. Jak nazywał się znany pisarz żydowski mieszkający w Mszczonowie?
- A. Szaja Goldman.
  - B. Jakub Dawid Kalisz.
  - C. Hirsz Dawid Nomborg.
19. Do czego służy żydowska jarmułka?
- A. Do nakrycia głowy.
  - B. Do nakrycia ramion.
  - C. Do zasłonięcia twarzy u kobiet.
20. Jaki procent ludności stanowili Żydzi w Mszczonowie w okresie międzywojennym?
- A. 45% ludności.
  - B. 50% ludności.
  - C. 40% ludności.

**Poprawne odpowiedzi:**

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
B	A	B	B	C	B	A	C	B	A	C	C	B	B	A	A	C	C	A	A

---

Załącznik nr 4.

---

**Ewaluacja**

Atmosfera podczas lekcji była

.....  
.....  
.....

Na zajęciach podobało mi się

.....  
.....  
.....

Atrakcyjność tematu oceniam na

.....

(w skali od 1 do 6)

Czego brakowało podczas zajęć?

.....  
.....  
.....